DESPRE CONCEPTUL DE AXIOMĂ ÎN *ANALITICA TRANSCENDENTALĂ*

MARIUS AUGUSTIN DRĂGHICI

The Concept of Axiom in the *Transcendental Analytic*. The notion of axiom occurs in different places in Kant's *Critique of Pure Reason*. The prevailing exegetical approach states that, mainly, in the *Transcendental Analytic* through Schematism and the System of Principles we are dealing with the „mathematization of experience" in the process of the transition from the categorial level to the phenomenal one. The refined account that we uphold here argues that, in this process, we are dealing rather with a re-examination of the axioms of mathematics (geometry) within the transcendental training. With respect to axioms, Kant's viewpoint is highly dependent on his transcendental philosophy on which is also grounded his view on the nature of mathematics.

Key words: axiom, geometry, transcendental, Kant, mathematics.

Avându-şi obârşia la cei vechi, termenul de *axiomă* (ἀξιωηα / ατος) ar veni de la ἀξιόω, care însemna, într-o primă instanţă, „a evalua, a aprecia, cu referire la o marfă", sau, în alt context „a judeca demn, a preţui pe cineva pentru demnitatea sa", ori „valoare, stimă, onoare, rang înalt" etc.[1] Abia cu Aristotel (în *Metafizica*) se conturează sensul pe care, şi astăzi, încă îl mai recunoaştem şi îl utilizăm, în special în matematică: „principiu evident prin sine, baza într-o demonstraţie". Chiar şi Aristotel, mai înainte de a introduce termenul propriu-zis de *axiomă* pentru principiile demonstraţiei, foloseşte sintagma κοιναὶ δόξαι (opinii comune): „numesc principii ale demonstraţiei opiniile comune care servesc ca bază oricărei demonstraţii"[2].

Revenind în zilele noastre, vedem, de pildă, că înseşi utilizările din jargonul matematicienilor (în special geometrii) sunt depăşite de frecvenţa cu care este preluat şi folosit conceptul de axiomă în contexte, uneori, fără nicio legătură cu geometria sau matematica în general. Să fie aceasta soarta oricărei istorii a conceptelor care, la un moment dat, ajung să desemneze mai degrabă ceea ce interlocutorul/interlocutorii vor să exprime decât ceea ce înseamnă propriu-zis? Sau, cu acest termen, se poate spune că avem a face cu o situaţie specială, în care chiar arheologia acestui concept ne-ar putea arăta că istoria ulterioară nu este chiar întâmplătoare.

Nu ne propunem, aici, un astfel de demers, ci, înainte de a face legătura cu prezenţa termenului în prima *Critică* a lui Kant, ne rezumăm la a sugera o explicaţie în legătură cu specificitatea termenului în discuţie şi a da, mai jos, un

---

[1] Vezi Gh.Vlăduţescu, în *O enciclopedie a filosofiei greceşti*, Bucureşti, Edit. Paideia, p. 233.
[2] Aristotel, *Metafizica* (996 b25), în *ibidem*.

Cercetări filosofico-psihologice, anul VIII, nr. 2, p. 35-42, Bucureşti, 2016

exemplu în acest sens prin sublinierea sensurilor interşanjabile împărtăşite de cuplul „axiomă – postulat”.

Solomon Marcus spunea că moştenim o legătură foarte strânsă stabilită chiar de matematicieni (vechii geometrii, în special) între sensul fizic-fizicalist al *axiomei* şi cel logic[3]; este vorba despre impactul axiomelor atunci când ne gândim la geometrie ca la ştiinţa descrierii spaţiului. Autorul nostru ne reaminteşte istoria postulatului/axiomei paralelelor, care a marcat una dintre mutaţiile în sensul „tare” al conceptului de axiomă: ceea ce era sigur cert şi evident prin sine a devenint chestionabil şi, utlerior, s-a demonstrat că era adevărat doar parţial şi cu referire la aspectul intuititv al raportării noastre la spaţiu; căci, „printr-o substituire adecvată a postulatului paralelelor, cu păstrarea intactă a celorlalte axiome şi postulate, se obţine geometria neeuclidiană…”[4].

În sensul celor de mai sus, graniţa axiomă – postulat este relativ uşor de trecut: prin reexaminarea propoziţiilor primare, evidente prin sine şi nedemonstrabile (axiomele) s-a constatat că nu doar postulatele (axiome care se regăsesc şi funcţionează exclusiv în interiorul matematicii) sunt revizuibile, ci chiar axiomele propriu-zise (propoziţii nu doar matematice ci şi, de pildă, logice) pot fi astfel, fie în interiorul matematicii, fie în afara ei. Este cazul celebru al axiomei euclidiene „Întregul este mai mare decât partea”.[5] Autorul nostru ne dă acest exemplu, unde axioma transcende geometria, spre deosebire de cel al postulatului (de ex., „O dreaptă poate fi prelungită indefinit”), unde acesta din urmă nu mai exprimă pur şi simplu un adevăr evident, ci stă pentru „fapte geometrice atât de simple şi intuitive, încât validitatea lor poate fi acceptată”[6].

Atât axioma („Întregul este mai mare decât partea”) cât şi postulatul (de ex., „O dreaptă poate fi prelungită indefinit”) euclidiene au suferit modificări esenţiale: în primul caz, prin testarea axiomei în contextul teoriei mulţimilor infinite (unde s-a demonstrat că validitatea acesteia este una doar contingentă şi nici pe departe necesară) şi, în al doilea, prin construirea unor spaţii neeuclidiene, cel puţin la fel de consistente şi valide ca şi cel euclidian, unde acest postulat nu mai stă în picioare.

Dincolo de o împărţire (standard) a istoriei axiomei în ante-formalistă (cum am văzut, în special la cei vechi, până la Aristotel) şi formalistă (unde am putea încadra şi construcţia axiomatică logic-epistemologică şi, mai apoi, pe cea logic-lingvistică[7]), în urma celor de mai sus reţinem două aspecte, considerăm, importante: ce ne învaţă axiomatica privită ca manieră de fundare teoretică şi ce ne spune „conţinutul” axiomelor propriu-zise. Pe de altă parte, în lipsa axiomelor/axiomatizării, în geometrie în special, se ajunge la circularitate; mai ştim că rezultatul axiomatizării, axiomele ca atare, presupun un conţinut revizuibil. În acelaşi timp, interesul pentru rigoare implică, dincolo de principiile primare ale logicii (principiul noncontradicţiei, etc.) axiomatizarea ca metodă fundamentală de construcţie în matematică dar nu numai.

[3] Solomon Marcus, *Provocarea ştiinţei*, Bucureşti, Edit. Politică, 1988, p. 22-24.
[4] *Ibidem.*
[5] Vezi *ibidem.*
[6] *Ibidem.*
[7] Vezi Vlăduţescu, *op. cit.*, p. 223-225.

Există, deci, sau măcar poate fi sugerată, o legătură între necesitatea de a funda axiomatic în ştiinţe, natura acestei maniere şi „conţinutul” propriu-zis al axiomelor. Astfel, un excurs în prima diviziune a *Criticii raţiunii pure*[8] a lui Kant – *Analitica transcendentală* –, acolo unde autorul german vorbeşte despre „axiome ale intuiţiei”, va avea în vedere următoarele aspecte: care sunt sensul şi semnificaţia conceptului de axiomă utilizate de Kant, pe de o parte, şi despre ce tip de construcţie a *CRP* (dacă) vorbeşte utilizarea kantiană a termenului de axiomă în *Analitică*, pe de altă parte.

Deşi Kant nu se referă doar în *Analitică* la axiome, totuşi, aici o face într-un mod în care este angajată direct filosofia sa transcendentală. În celelalte locuri găsim însă lămuriri preţioase cu privire mai ales la sensurile în care autorul german ne cere să „citim” axiomele. Astfel, înainte de discuţia despre axiome din *Analitică*, redăm prima referire ajutătoare în acest sens din *Estetica transcendentală*, mai exact la argumentul 3 al §4 al „Expunerii metafizice a conceptului de timp”[9].

Acolo Kant vorbeşte, atunci când se referă la conceptul de timp, printre altele, despre statutul principiilor apodictice ca despre axiome. Principiile apodictice nu pot fi scoase din experienţă, căci aceasta nu ar da nici universalitate riguroasă, nici certitudine apodictică, spune Kant. Această calitate a principiilor apodictice (întâlnibile în matematică) este reluată, explicit, în *Analitică*, acolo unde autorul german vorbeşte despre „Reprezentarea sistematică a tuturor principiilor sintetice ale intelectului pur”.

Aici, discuţia despre „axiome ale intuiţiei” are loc în contextul trecerii de la nivelul categorial (descris, în principal, de deducţiile metafizică şi transcendentală) la cel al fenomenelor sensibilităţii, al experienţei empirice. Aşadar, în constituirea obiectului, intelectul structurează fenomenul experienţei via schematism graţie acestor principii ale intelectului pur. Acest „loc” al *Criticii* este cunoscut printre exegeţi ca fiind, alături de „deducţii”, unul dintre cele mai delicate ale sistemului kantian. Autori precum Paul Guyer de pildă, subliniază nu doar dificultatea acestor pasaje, el vorbeşte despre obscuritate şi chiar confuzie, atunci când analizează schematismul şi statutul principiilor intelectului[10].

În contextul nostru nu ne vom referi însă la această chestiune (a „trecerii”), ceea ce interesează, cum spuneam, este statutul conceptului de axiomă de aici precum şi sensul şi semnificaţia acestuia prin prisma construcţiei generale a teoriei kantine din *CRP*.

Astfel, după Kant, intelectul pur este izvorul principiilor prin care totul (ce ni se poate prezenta ca obiect) este supus în mod necesar regulilor, pentru că fără astfel de reguli fenomenelor nu li s-ar putea atribui nicicând cunoaşterea unui obiect care le corespunde[11]. În trecerea despre care am vorbit, categoriile, prin schemele corespunzătoare „participă” la constituirea principiilor intelectului; la rândul lor, aceste princi-

[8] Imm. Kant, *Critica raţiunii pure*, traducere de N. Bagdasar şi Elena Moisuc, ediţia a III-a îngrijită de I. Pârvu, Bucureşti, Editura IRI, 1998.
[9] *Ibidem*, (B 46), p. 80.
[10] Paul Guyer, *Kant and the Claims of Knowledge*, Cambridge, Cambridge University Press, 1987, p. 190-196.
[11] Imm. Kant, *op. cit.*, (B 198), p. 185.

pii funcţionează *a priori* la baza edificării obiectelor de cunoscut. Una dintre problemele greu de surmontat aici, pe care doar o semnalăm, este aceea că, deşi aceste principii poartă amprenta categorială şi, deci, aparţin intelectului pur, ele sunt scoase din intuiţii pure, dar cu ajutorul intelectului. Principiile dau deci conceptul care conţine condiţia *a priori* şi oarecum exponentul unei reguli în genere, cum spune Kant, iar experienţa dă cazul care este supus regulii.

Prin urmare, principiile intelectului urmează tabela categoriilor şi apar, în această reprezentare sistematică, grupate tot în număr de patru tipuri, corespunzătoare pentru fiecare titlu categorial: al cantităţii – axiome ale intuiţiei, al calităţii – anticipaţii ale percepţiei, al relaţiei – analogiile experienţei, al modalităţii – postulatele gândirii empirice în genere.

Deşi legătura cu matematica este evidentă, Kant afirmă clar că nu avem a face aici cu principii ale matematicii – căci matematica are astfel de principii (apodictice), scoase din intuiţii pure; totuşi, aplicarea acestor principii la experienţă, prin urmare valabilitatea lor obiectivă, ba chiar posibilitatea unei astfel de cunoştinţe sintetice *a priori* (deducţia acestor principii), se bazează totdeauna pe intelectul pur, spune Kant. Explicit, ceea ce interesează nu sunt principiile matematice propriu-zise, ca atare, *ci principiile pe care se bazează posibilitatea şi validitatea lor obiectivă* ***a priori*** [s.n.], şi prin urmare trebuie să fie considerat ca principiul acestor principii fundamentale, căci pornesc de la *concepte* la intuiţie, iar nu *de la intuiţie* la concepte[12].

Mai clar, ceea ce expune Kant aici nu este statutul principiilor matematice/ matematicii, ci vorbeşte despre *principiul acestor* principii, şi aceasta întrucât, în aplicarea conceptelor pure ale intelectului la o experienţă posibilă, *folosirea sintezei lor* [a conceptelor pure, subl. şi adaug. ns.] este fie *matematică* fie *dinamică*[13]. Această folosire este matematică dacă se raportează, în parte, numai la *intuiţie*, iar dinamică dacă se raportează, în parte, la *existenţa* unui fenomen în genere. Kant mai spune despre condiţiile *a priori* ale intuiţiei că sunt absolut necesare în vederea unei experienţe posibile, spre deosebire de cele ale existenţei obiectelor unei intuiţii empirice posibile care nu sunt în sine decât contingente.

Prin urmare, principiile folosirii matematice („axiome ale intuiţiei" şi „anticipaţii ale percepţiei") vor fi absolut necesare, adică vor fi apodictice, în timp ce principiile folosirii dinamice („analogiile experienţei" şi „postulatele gândirii empirice în genere") vor avea şi ele, ce-i drept, caracterul unei necesităţi *a priori*, dar numai sub condiţia gândirii empirice într-o experienţă, prin urmare numai mediat şi indirect, aşadar nu vor conţine acea evidenţă imediată proprie celor dintâi (deşi certitudinea ei în raport cu experienţa în general rămâne neatinsă)[14].

Deşi toate aceste principii nu sunt decât „reguli ale folosirii obiective a categoriilor", aplicarea acestora, determinarea fenomenelor în mod *a priori* după categoriile *cantităţii* şi *calităţii*, după cum am văzut, se face diferit: primele două

[12] *Ibidem*, (B 200), p. 185-186.
[13] *Ibidem*.
[14] *Ibidem*.

tipuri se disting de celelalte două prin aceea că certitudinea lor este *intuitivă a priori* (de aceea ele se numesc şi matematice – fără să fie propriu-zis matematice, sau ale matematicii –, iar celelalte dinamice).

Încercând să fie mai clar, Kant oferă, de fapt, mai multă confuzie (Guyer, 1987, p. 190) atunci când spune că nu are în vedere, în primul caz, principiile matematicii, iar în celălalt principiile dinamicii (fizice) generale, ci numai principiile intelectului pur în raportul lor cu simţul intern (fără a distinge reprezentările date în el), care procură tuturor posibilitatea lor. Kant le dă deci acest nume *mai mult în vederea aplicării decât din cauza conţinutului lor*.

Depăşind deocamdată acest moment, ne îndreptăm atenţia direct asupra a ceea ce Kant vizează prin sintagma „axiome ale intuiţiei". Pentru aceasta, cum spuneam, este necesar să luăm în discuţie, dincolo de contextul inserării acestor tipuri de principii pe care l-am schiţat mai sus, „conţinutul", ceea ce „ne spun" aceste axiome.

Sub titlul de „axiome ale intuiţiei", Kant atribuie *principiului* acestora „conţinutul": „Principiul lor este: *Toate intuiţiile sunt mărimi extensive*[15]". De remarcat este că, în ediţia A, apare explicit apartenenţa acestui principiu (A): „Despre axiomele intuiţiei. Principiul *intelectului pur* [s.n.]: Toate fenomenele sunt, din punctul de vedere al intuiţiei lor, mărimi extensive." Aici suntem martorii efortului lui Kant de a apropia cele două domenii ale sinteticului *a priori*: cel al competenţei intelectului, depozitarul obiectivităţii *a priori*, şi cel al sinteticului *a priori* al principiilor ştiinţelor pure – matematica pură şi fizica pură.

Întreaga „dovadă" care sprijină principiul enunţat mai sus are menirea de a arăta că participarea sintezei *a priori* se realizează până la nivelul construcţiei obiectului intuiţiei sensibile, prin intermediul schemelor transcendentale şi graţie caracterului constructiv la principiilor matematice, care, la rândul lor, sunt „sub" categorii dar şi determinative în raport cu diversul (omogen). Căci, spune Kant, pentru că toate fenomenele cuprind, în ceea ce priveşte forma, o intuiţie în spaţiu şi în timp care le stă *a priori* tuturor la bază, „.. însăşi percepţia unui obiect ca fenomen nu este posibilă decât prin aceeaşi unitate sintetică a diversului intuiţiei sensibile date prin care este gândită unitatea compoziţiei omogenului divers în conceptul unei *mărimi*; adică fenomenele sunt toate mărimi, şi anume *mărimi extensive*, pentru că ele, ca intuiţii în spaţiu sau în timp, trebuie să fie reprezentate prin aceeaşi sinteză prin care sunt determinate în genere spaţiul şi timpul"[16] .

Kant defineşte mărimea extensivă ca acea mărime „... în care reprezentarea părţilor face posibilă reprezentarea întregului (şi deci o precede în mod necesar)". Apoi, pentru că simpla intuiţie în toate fenomenele este sau spaţiul sau timpul, orice fenomen este, ca intuiţie, o mărime extensivă, pentru că ea nu poate fi cunoscută decât prin sinteză succesivă (de la parte la parte) în aprehensiune. Toate fenomenele sunt deci intuite ca agregate (ca multitudini de părţi date anterior)... Astfel, „fenomenele sunt toate mărimi, şi anume *mărimi extensive*, pentru că ele, ca intuiţii

[15] *Ibidem*, (B 203), p. 188.
[16] *Ibidem*, p. 188.

în spaţiu sau în timp, trebuie să fie reprezentate prin aceeaşi sinteză [succesivă, n.n.] prin care sunt determinate în genere spaţiul şi timpul”[17].

În ceea ce priveşte legătura cu geometria şi cu axiomele geometriei, autorul german susţine că pe aceeaşi „... sinteză succesivă a imaginaţiei productive, în crearea figurilor, se bazează matematica întinderii (geometria) cu axiomele ei, care exprimă condiţiile intuiţiei sensibile *a priori*, sub care numai se poate efectua schema unui concept pur al fenomenului extern; de exemplu, că între două puncte este posibilă numai o dreaptă, că două drepte nu închid un spaţiu etc. acestea sunt axiomele care nu privesc propriu-zis decât mărimi (*quanta*) ca atare.”[18]

Aici ar fi o discuţie de făcut, însă nu este locul adecvat pentru o dezvoltare a subiectului. Spunem doar că este vorba despre pretinsa unicitate a modelului geometriei euclidiene în economia *CRP*, idee susţinută de mulţi exegeţi şi filosofi ai ştiinţei, conform căreia filosofia transcendentală kantiană este tributară „ştiinţelor în vigoare” – fizica newtoniană şi geometria euclidiană. Ceea ce ar trebui să reţinem de aici este doar că axiomele respective privesc mărimi – în sensul definit de Kant mai sus; altfel, poziţia noastră este diferită de cea de mai sus şi expusă pe larg în alt loc[19].

Revenind, ştiind că intuiţia empirică nu este posibilă decât prin intuiţia pură (a spaţiului şi timpului), Kant arată apoi că ceea ce spune geometria despre intuiţia pură este valabil, fără contrazicere, şi despre intuiţia empirică întrucât fenomenele nu sunt lucruri în sine. Căci sinteza spaţiilor şi timpurilor ca forme esenţiale ale întregii intuiţii este ceea ce face posibilă în acelaşi timp aprehensiunea fenomenului, prin urmare orice experienţă externă, în consecinţă şi orice cunoaştere a obiectelor experienţei şi ceea ce matematica dovedeşte despre cea dintâi este necesar valabil şi despre cea de-a doua[20].

Limităm excursul nostru în textul kantian din *Analitică* privitor la „axiome ale intuiţiei” la ideea susţinută de Kant după care principiul transcendental al matematicii fenomenelor oferă cunoaşterii noastre *a priori* o mare extindere. Autorul german spune că numai acest principiu face aplicabilă matematica pură, în toată precizia ei, la obiecte ale experienţei; fără acest principiu, aplicarea nu ar putea fi atât de evidentă de la sine.

Luând în atenţie alte referiri la conceptul de axiomă (doar clarificatoare), ne oprim la finalul „Respingerii idealismului”, unde Kant face distincţia dintre postulate şi axiome, explicând de ce a utilizat pentru principiile modalităţii termenul de *postulat* şi nu axiomă: „dacă la conceptul unui lucru se adaugă sintetic o determinare *a priori*, la o astfel de judecată trebuie să se mai adauge, neapărat, dacă nu o dovadă, cel puţin o deducţie a legitimităţii afirmaţiei ei.” Problema apare în măsura în care principiile modalităţii nu sunt *obiectiv* sintetice ci numai subiectiv. Astfel, principiile modalităţii nu exprimă despre un concept altceva decât acţiunea facultăţii de cunoaştere prin care este produs[21].

[17] *Ibidem*.
[18] *Ibidem*.
[19] Marius Augustin Drăghici, *Experimentul raţiunii pure. Deducţia kantiană a categoriilor*, Cluj, Edit. Grinta, 2010.
[20] Imm. Kant, *op. cit.* p. 188.
[21] *Ibidem*, p. 415.

Ultima chestiune pe care o vom lua în discuţie are legătură cu tema noastra în sensul celor de mai sus şi se referă la două probleme semnalate şi de Guyer: cum de apare termenul „axiomă” la plural în titlu, deşi, după conţinut, acesta este formulat sub forma unui singur principiu? Apoi, în ce măsură putem vorbi despre una sau mai multe axiome privitoare la natura intuiţiei ce pot fi cuprinse în filosofia transcendentală atâta timp cât, mai târziu în *Critică*, acelaşi Kant susţine că filosofia nu poate avea axiome pentru că cunoaşterea de acest tip se realizează din simple concepte.

Răspunsul lui Guyer la aceste chestiuni trimit la un sens funcţional al principiului axiomelor intuiţiei, asumând, de fapt, că acestea nu presupun statutul axiomelor *ca atare*; ar fi vorba, de fapt, despre principiul care autorizează *folosirea* empirică a axiomelor intuiţiilor, axiome care ar constitui partea relevantă a matematicii propriu-zise.

Legat de a doua problemă semnalată de Guyer[22], într-adevăr, în *Metodologia transcendentală*, mai exact în secţiunea „disciplinei raţiunii pure în folosire dogmatică”, filosoful german recunoaşte că a amintit în *Analitică* „şi anumite axiome ale intuiţiei”[23]. În apărarea sa Kant aminteşte ceea ce era doar relativ obscur, anume că „principiul citat acolo nu era el însuşi o axiomă, ci nu servea decât pentru a procura principiul posibilităţii axiomelor în genere şi nu era el însuşi decât un principiu din concepte.”[24]Înainte de concluziile noastre privitoare la interogaţiilor din debutul textului nostru, vom răspunde pe scurt acestor două chestiuni semnalate de Guyer.

Aşa cum reiese, parţial, şi din explicaţiile lui Kant însuşi şi din prezentarea noastră de mai sus, ceea ce era atribuibil, în primă instanţă, în calitate de „conţinut” axiomelor intuiţiei (la plural) se referea la *principiul* (la singular) acestor axiome. În al doilea rând, acelaşi conţinut *nu putea* aparţine noţiunii de axiomă fiindcă ceea ce se asertează prin acesta nu satisface condiţiile kantiene. Totuşi, deşi se pare că autorul german acceptă definiţia *nominală* a axiomei dată de matematicieni, natura acestei noţiuni cunoaşte alte izvoare. În plus, spre deosebire de Guyer, nu considerăm că axiomele la care se referă Kant sunt chiar ale matematicii (geometriei) propriu-zise; să nu uităm că însuşi autorul german afirmă că ar fi vorba despre axiome *în genere*. După acelaşi „conţinut”, axiomele intuiţiei vizate de Kant trimit la un principiu transcendental al ştiinţei spaţiului *în genere*, iar axiomele în discuţie nu referă la propoziţiile cu care operează matematica. În acelaşi timp, aceste axiome sunt reconsiderate sub aspectul ingredientului fundamental – *a priori* – furnizat de categorii prin schemele categoriale şi de intuiţia pură *a priori*.

În final, reluând discuţia din debutul textului de faţă, vedem că filosoful german nu a avut în vedere în *Analitică* sensul strict matematic al axiomei. „Conţinutul” la care ne-am referit interogativ la început viza principiul transcendental al axiomelor intuiţiei

[22] Problema utilizării termenului de axiomă în filosofia transcendentală, desi, aici nu putem întâlni aşa ceva întrucât nu avem a face decât cu cunoaştere raţională *din simple concepte*, iar condiţia kantiană pentru prezenţa axiomelor se referă la formularea acestora numai în interiorul unei cunoaşteri care se dezvoltă *prin construcţia* conceptelor în intuiţia pură.

[23] Imm. Kant, *op. cit.*, (A 733-4 / B 761-2) p. 533.

[24] *Ibidem.*

şi vorbeşte despre o construcţie cu totul nouă atât în raport cu înţelegerea noţiunii de axiomă în genere cât şi, mai ales, în legătură cu chiar perspectiva matematică (din geometrie) asupra acestui concept. În pofida locului comun după care filosofia transcendentală din *CRP* este tributară unicităţii modelului euclidian de geometrie (în directă legătură cu care ar fi edificiul programului kantian) şi, implicit, failibilă în urma descoperirii geometriilor neeuclidiene, teoria transcendentală kantiană este, considerăm, imună la acest tip de revizitare. Nivelul de formulare al teoriei nucleu a *CRP* nu este cel al deducerii principiilor ştiinţelor propriu-zise (matematica sau fizica). „Matematizarea" experienţei despre care s-a vorbit în exegeză nu este axiomatizarea acesteia. După cum am constatat, Kant dezvoltă o perspectivă cu totul nouă cu privire la matematică în general, care nu mai este considerată o cunoaştere analitică ci sintetică *a priori* datorită construcţiei obiectelor acesteia în intuiţia pură *a priori*. Ceea ce este revizuibil în matematică în general sunt doar „conţinuturile" axiomelor etc., iar nu structura *a priori* a acestora. Principiile matematicii *în genere*, prin urmare, nu-şi au izvorul nici în inducţie şi nici în deducţia pur logică, ci în maniera transcendental-*a priori* fundată în intuiţia pură *a priori* a spaţiului şi timpului.

Aşadar, noţiunea de axiomă din *Analitică* ne relevă o legătură cu totul nouă între perspectiva kantiană asupra naturii matematicii şi filosofia sa transcendentală, având direcţia dinspre aceasta din urmă spre prima; în acelaşi timp, dinspre succesul rezultatelor ştiinţelor pure *a priori* se oferă perspectiva analitică a *Prolegomenelor*, acolo unde Kant a ajuns la aceleaşi condiţiile de posibilitate *a priori* ale acestor rezultate descoperite sintetic în ediţia A a *CRP*, elemente reluate în cadrul „experimentului raţiunii pure" din ediţia B a *Criticii*[25]. De altfel, Kant însuşi spunea că însăși „posibilitatea matematicii trebuie arătată în filosofia transcendentală"[26].

[25] Pentru edificare, vezi *Experimentul*..., *op. cit.*
[26] Imm. Kant, *op. cit.*, (A 733-4 / B 761-2) p. 533.